

**МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ
ЗАКЛАДІВ ГАЛИЧИНИ НЕЗАЛЕЖНО ВІД ЇХ ЕТНІЧНОЇ ЧИ
ОБРЯДОВОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА
ХІХ СТОЛІТТЯ)**

Постановка проблеми. Український народ під впливом національно-визвольної боротьби інших народностей Австрійської імперії (середина ХІХ століття) в освітній етап національного та духовного відродження вступив не досить підготовленим. Це зумовлювалось насамперед його історично деформованою соціальною структурою, в якій домінувало сільське населення, не було національної буржуазії, а єдиним представником української інтелігенції довгий час виступало греко-католицьке духовенство.

1948-й рік пам'ятний в історії тим, що під впливом проголошених у ХVІІІ столітті нових ідей європейські народи почали домагатись самоврядування, рівноправності всіх суспільних верств та інших прав і свобод. Не оминув цей рух і мешканців Галичини. Проголошення тимчасової конституції (квітень 1848 року), яка забезпечила свободу друку, зборів і товариств, привело до утворення 2 травня цього ж року Головної руської ради. Однією з найголовніших упродовж трирічної її діяльності була справа українського шкільництва [2, с.17].

Становлення національного українського шкільництва повинно базуватися на історичному досвіді народу, на досягненнях у галузі освіти і виховання. Тому важливим завданням сучасної педагогічної науки є вивчення й аналіз розвитку власного шкільництва, виявлення тих провідних ідей, на яких воно базувалося, розробка рекомендацій щодо використання досвіду функціонування системи морального виховання учнів у навчально-виховному процесі другої половини ХІХ століття в розбудові сучасної школи. Та незважаючи на поодинокі намагання окремих освітніх діячів

посприяти тому, щоб українські школярі навчалися і виховувалися рідною мовою, Крайова шкільна рада (для розширення полонізації шкільництва) добивалася найшвидшого перетворення польських приватних шкіл на державні. Українцям ж заборонялося відкривати середні школи у тих містах, де не було польських. З огляду на це робилися спроби узаконити в школах утравізм (двомовність) [5, с.37].

Більше того, реформи 60-70-х років минулого століття були для українців несприятливими. На той час у краю діяла лише одна українська гімназія, яку було відкрито на базі Львівської німецької академічної гімназії. Наприклад, в Заліщицькій семінарії вчителі-поляки, незгідні з утравістичним характером цього навчального закладу, ставили до українських учнів відверто провокаційні вимоги. Зокрема, усі зошити повинні були підписуватися польською мовою [1, с. 59].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми морального виховання учнів Галичини другої половини ХІХ століття було неповним без розгляду процесу педагогічного керівництва та підготовки вчителів. Адже саме на педагогів у звітний період покладалось завдання, що полягало на максимальному сприянні процесу формування особистості учня на основі християнських чеснот. Тому представники вчительського корпусу повинні були володіти відповідними моральними якостями, щоб виконати покладені на них завдання. Проблемі, яким саме повинен бути народний вчитель у Галичині, також присвячено ряд публікацій. У них можна виділити такі головні вимоги до вчителя. У публікаціях наголошувалось і на тому, щоб учитель умів жити і співпрацювати з людьми інших національностей. Його “любов до свого краю і народу не повинна також бути односторонньою, не повинна виключати любові і поваги для інших, також тут народжених. Хто полюбив гаряче свій край, свій народ, той потрафить бути також вирозумілим і толерантним для всіх своїх ближніх, той потрафить поважати іншу народність... Учитель в школі має бути передовсім учителем, має бути

для всіх однаково справедливим і вирозумілим, і не робити ніякої різниці у відносинах з дітьми, його опіці довіреними” [8, 7].

Результати дослідження та їх обговорення. Великий вплив, без сумніву, на моральне виховання майбутніх вчителів мала мова викладання у спеціалізованих навчальних закладах Галичини другої половини ХІХ століття. Наприклад, цілком зрозуміло, що мовою викладання в чоловічих семінаріях Кракова, Тарнова, Ряшева і Коросні та в жіночій у Кракові була польська. [3, с. 248].

Таблиця 1

Кількість учнів у м. Яворові (Львівське воєводство) станом на 1899 рік
(із врахуванням етнічного і обрядового аспектів)

Класи	Греко-католиків (русинів-українців)	Римо-католиків (поляків)	Євреїв
Народні:			
I	15	18	83
II	25	9	41
III	66	17	34
IV	63	18	34
Виділові:			
I	23	13	9
II	21	10	5
III	18	7	5
Разом:	230	93	211

Джерело: [7, с. 63].

Оригінальною формою позашкільної діяльності, що була важливим компонентом у системі виховного впливу на підростаюче покоління, варто дефініювати так зване “Товариство Вакаційних Осель”, завдання якого полягало в тому, щоб: “Перенести дітвору на час в ясні сонячні кімнати, дозволити дихати свіжим повітрям, надати дітям здоровий харч, допомогти їх фізичному розвитку” [4; 3]. Початком виникнення “Вакаційних Осель” слід

вважати 1853 рік, у якому в Данії спалахнула епідемія холери, що ширилася в основному серед робітників і осиротила велику кількість дітей. Шкільна влада звернулася до данських селян з проханням, щоб ті на канікули взяли до себе цих сиріт. Уже в 1881 році на село було вислано школярів. У Швейцарії подібні заходи проводилися під назвою “Вакаційних прогульок”, а Оселі ділились на 4 групи.

Щодо вирішення цього питання у Галичині, то у Львові саме Польське товариство педагогічне в 1883 році заснувало першу оселю для хлопців, а наступного року на оселі почали висилати дівчат. З огляду на проблему морального виховання школярів, цікавим є детальніший погляд на так званий “Регулямін” (денний розпорядок. – Р. Я.), заведений в оселі, у якому враховано було як фізичний, так і морально-виховний компонент загального педагогічного впливу, що здійснювався на дітей, які перебували у подібних закладах: “Діти вставали о 7 годині ранку, одягалися та, після спільної молитви, йшли снідати. Пересічний день проходив у ”гімнастичних іграх, забавах в парку, купелях, співі, а в непогоду — у написанні листів, виконванні ручних робіт, читанні книжок та товариських забавах” [4, с. 9].

Аналізуючи діяльність українських культурно-освітніх товариств краю, можна зробити висновок про їх безпосередній вплив на позитивне вирішення проблеми морального виховання учнів. Незважаючи на неоднорідність, а подекуди й полярність у своїх політичних поглядах, варто звернути увагу на одностайність лідерів цих організацій щодо необхідності виховання молоді саме на основі загальнолюдських цінностей. Діяльність згаданих товариств відповідала кінцевій меті цілісної системи виховання, що зводилася до формування моральної особистості (незалежно від етнічної чи обрядової приналежності), і узгоджувалась із тенденціями розвитку галицького суспільства у період національного відродження Галичини.

Моніторинг освітніх справ у Галичині другої половини ХІХ століття показує, що певні елементи системи організації життя української школи були запозичені у німців. Інструкції, методика, підручники – створювалися за німецьким зразком, базові компоненти педагогічної системи були розраховані на німецький розумовий тип і темперамент, а особливості населення Галицького краю не враховувалися.

Зазначену вище тезу логічно продовжують офіційні статистичні дані. Так згідно з переписом, станом на 31 грудня 1900 р. число анальфabetів у Галичині було 46,1 %. Однак серед українців неписьменних було 62,44 %, серед поляків – 33,41 %. Зате в Галичині було 2 університети і 4 тюрми, 40 середніх шкіл і 692 гуральні, 4048 шкіл народних і 21036 корчем та кнайп. Масова неграмотність позначалася і на моральній поведінці населення. За статистичними даними, у Східній Галичині траплялись щорічно 19-22 % усіх злочинів, які мали місце в Австрійській імперії у 90-х роках ХІХ століття [6, с. 49].

Отже, кризові явища, пов'язані з розвитком існуючої цивілізації, глобальні проблеми, які на весь голос заявили про себе людству можуть бути вирішені тільки особистостями з гуманістичними орієнтирами, які б прагнули будувати світ і своє життя на загальнолюдських моральних цінностях. За таких обставин зростає роль морального чинника в усіх сферах життєдіяльності суспільства і людини. Тому за сучасних умов досвід виховного впливу на учнівську молодь досліджуваного періоду стає важливим чинником розвитку духовної культури суспільства, а також моральною самоідентифікацією представників усіх національностей, що становлять невід'ємну складову українського народу.

Висновки. Здійснене дослідження відкриває можливості для розв'язання окреслених вище завдань в освітньому просторі України на основі творчого використання історичного досвіду морального виховання учнів шкіл Галичини другої половини ХІХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верига В. Там, де Дністер круто в'ється: історичний нарис виховно-освітньої політики в Галичині на прикладі учительської семінарії та гімназії в Заліщиках, 1899 – 1939 рр. / В. Верига – 2-е вид., випр. – Л.: Каменяр, 1993. – 278 с.
2. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії / М. Возняк. – Львів, 1924. – 180 с.
3. Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАУ у Львові). Ф. 146. – Оп. – 9. – Спр. 3796, 12 арк.
4. Державний архів Тернопільської області (ДАТО). Ф. 231. – Оп. – 1. – Спр. 598, 66 арк.
5. Кордуба М. Звіт з діяльності Виділу “Товариства Вакаційних Осель у Львові” / М. Кордуба. – Жовква, 1910. – 32 с.
6. Кордуба М. Утраквізм в гімназії / М. Кордуба. – Чернівці, 1904. – 44 с.
7. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського ун-ту ім. В. Стефаника, 1994. – 144 с.
8. Яким би повинен бути народний учитель в нашому краї // Учитель. – Львів, 1869. – Ч. 1. – С. 2 – 7.

АНОТАЦІЯ

Яковичин Р.Я. Моральне виховання учнів осітньо-виховних закладів Галичини незалежно від їх етнічної чи обрядової приналежності (друга половина XIX століття). Статтю присвячено історико-педагогічному аналізу морального виховання учнів шкіл Галичини у другій половині XIX століття. У роботі представлено історичні, соціокультурні та духовні передумови становлення і розвитку українського шкільництва галицького краю. Охарактеризовано освітню діяльність вітчизняних культурно-освітніх товариств, позашкільних закладів щодо виховання учнівської молоді на засадах християнських цінностей.

Ключові слова. Моральне виховання, духовне відродження, самоврядування, становлення українського національного шкільництва, народні учителі.

АННОТАЦІЯ

Яковішин Р.Я. Моральное воспитание учеников образовательно-воспитательных заведений Галичины независимо от их этнической или обрядовой принадлежности (вторая половина XIX века). Статья посвящена историко-педагогическому анализу нравственного воспитания учащихся школ Галичины во второй половине XIX века. В работе проанализированы исторические, социокультурные и духовные предпосылки становления и развития национальной системы воспитания. Отражена образовательная деятельность отечественных культурно-просветительских обществ, внешкольных заведений по воспитанию школьной молодежи на основах христианских ценностей.

Ключевые слова. Моральное воспитание, духовное возрождение, самоуправление, становление украинского национального школоведения, народные учителя.

SUMMARY

Yakovishin R.Y. Moral education of students of educational establishments of Galichina regardless of their ethnic or ceremonial belonging (second half of the XIX century). The article is dedicated to a historical and pedagogical analysis to the process of moral upbringing of pupils of Halychyna schools in the second half of the 19th century. In the work historical, social-cultural and moral pre-conditions of the formation and development of Ukrainian schooling of our region are analyzed. The educational activities of home cultural and educational societies, out-of-school organizations in regard to upbringing of school youth on the strength of Christian values have been interpreted.

Key words. Moral education, spiritual revival, self-government, formation of Ukrainian national schooling, folk teachers.